

«ПРОБЛЕМИ РЕФОРМ У ТОМУ, ЩО СУСПІЛЬСТВО ЧАСТО НЕ МАЄ ОБ'ЄКТИВНОЇ ІНФОРМАЦІЇ ПРО ЇХ ПЕРЕБІГ», - ВАСИЛЬ КОСТИЦЬКИЙ

Сьогодні нашим співрозмовником є доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України, член-кореспондент Національної академії правових наук України Василь Костицький.

? ШАНОВНИЙ ВАСИЛЮ
ВАСИЛЬОВИЧУ!
ЮРИДИЧНИЙ ЗАГАЛ ЗНАЄ ВАС
ЯК ПРЕДСТАВНИКА
ЮРИДИЧНОЇ ДОКТРИНИ
ТА ЮРИДИЧНОЇ ПРАКТИКИ,
ЦЕ ВІДПОВІДАЄ ДІЙСНОСТІ?

Поєднання наукової, освітньої, науково-дослідної діяльності у галузі права із практичною роботою не є чимось унікальним. У тій чи іншій мірі це характеризує спосіб життя більшості вчених-правників. Законопроектна діяльність практично не обходиться без вчених. Це також підготовка наукових висновків на проекти законів, щодо судових справ чи договорів. Ряд наших колег-науковців поєднують цю свою роботу із практикою у Конституційному Суді, Верховному Суді або інших судових ін-

станціях, прокуратурі, правоохоронних органах, великих і малих підприємствах, нотаріаті, адвокатурі, є менеджерами в галузі освіти і науки.

Для мене, як і для багатьох, звичним є така собі почерговість, коли основним місцем роботи правника у певний час є вищий навчальний заклад чи науково-дослідна інституція у галузі права, а потім – перехід на кілька років на практичну роботу. Звичайно, це щастя для вченого, якщо доля надала тобі можливість реалізувати певні напрацювання у практиці роботи у державних органах. Вперше для мене це було ще на початку 90-х років минулого століття, коли Міністр охорони навколишнього природного середовища України Юрій Щербак запросив мене на

посаду заступника Міністра. Тоді вдалося за підтримки таких відомих вчених, як Юрій Шемшученко, Анатолій Гетьман, Володимир Андрейцев, Наталія Малишева, реалізувати ряд наукових ідей. Створена у Міністерстві Експертна група долучилася до розробки ряду проектів законодавчих актів, в тому числі таких складних, наукомістких, як проект закону про статус зон надзвичайних екологічних ситуацій, коли наука ще не опрацювала критеріїв визначення особливостей функціонування державного механізму у таких зонах. У депутатську минувшину за три скликання роботи у Верховній Раді України мені пощастило брати участь у роботі Тимчасової спеціальної комісії по доопрацюванню проекту Конституції України.

Хочу виділити тут значимість спілкування вчених як форми «колективного розуму», який ставав у пригоді у багатьох випадках. Коли стало питання про загрозу санкцій у Раді Європи за зволікання України із виконанням висновку №190 ПАРЄ щодо скасування смертної кари, а мої ресурси стримування як члена юридичного комітету ПАРЄ та віце-президента найчисельнішої групи народної партії у ПАРЄ уже не давали результатів, відповідальність за ухвалення цього резонансного рішення лягла на корпус відомих вчених, які тоді були суддями Конституційного Суду України. На засіданнях Суду я апелював як до зарубіжного досвіду, так і до позиції відомих українських вчених, зокрема, результатів досліджень Харківської школи права, на авторитетні аргументи проф. Василя Тація. Зрештою, суд ухвалив рішення про неконституційність смертної кари.

Взагалі, Ваше питання дає можливість порушити одну дуже важливу проблему, яка стосується місця і ролі наукової доктрини у житті суспільства. Відомо, що ліберальна модель держави, яку закладено в Конституцію України, будується з врахуванням досягнень науки, зокрема, соціології права, один із основоположників якої, наш земляк проф. Євген Ерліх, автор теорії «живого» права, твердив, що окрім права держави (нормативно-правових актів), регуляторами суспільних відносин є судовий прецедент та право юристів, під яким він розумів правотворчість суддів. Думаю, що погодившись з першими двома тезами та виходячи із аксіоми про відсутність у держави монопольного права на творення правових приписів, можемо говорити про право юристів як про наукову доктрину, яка проходить у своєму розвитку шлях від наукової ідеї до концеп-

ції, далі до теорії, загальне визнання якої дає можливість говорити, що ця теорія стала доктриною і починає виконувати і регулятивну роль у суспільстві. Скажемо, чи буде закріплено у законах або навіть у конституції сучасної держави принцип розподілу влади, або принцип верховенства права, чи ні – ці два доктринальні положення визначають особливості правотворчості, практики застосування права, політико-правового життя суспільства, поведінку еліти. Багато українських вчених мають свої доктринальні підходи до права, оформлені у вигляді теорій та концепцій, які надалі розвиваються у науці, враховуються законодавцем. У мене це питання про теолого-соціологічне розуміння права та новий підхід до розподілу влади. Речі не безспірні, але дають підстави для дискусії, навіть заперечення яких сприяє динаміці наукового пошуку.

? З УПЕВНЕНІСТЮ ВАС МОЖНА ЗАНЕСТИ ДО ФАХІВЦІВ В СФЕРІ ЕКОЛОГІЧНОГО ПРАВА, ТЕОРІЇ ПРАВА, СОЦІОЛОГІЇ ПРАВА. ЩО ВИ ДУМАЄТЕ ПРО КРОССЕКТОРАЛЬНІСТЬ ТА МІЖДИСЦИПЛІНАРНУ ХАРАКТЕРИСТИКУ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ?

Не думаю, що тут мова може йти про мене як про наукового поліглота. Таке трапляється рідко, надзвичайно рідко. Але ми є свідками того, як у рамках міждисциплінарних досліджень вчені досягають наукових висот (скажемо про одного із фундаторів науки екологічного права, а зараз координатора багатьох досліджень і підготовки проектів багатьох правових актів проф. Юрія Шемшученка). Але і в рамках окремих юридичних наук міждисциплінарний підхід дає високі результати. Ці проблеми знайшли, наприклад, своє висвітлення у фундаментальних працях з теорії права проф. Олек-

сандра Петришина, присвячених, зокрема, проблемам соціалізації правової науки.

Якщо мова про мене, то можу згадати, що справді почав свою науково-дослідну роботу із теорії права, швидше соціології права, студентської наукової роботи з проблем соціальної цінності права під керівництвом проф. Петра Рабіновича. В аспірантуру не потрапив за якимись формальними причинами, хоч як переможець Всесоюзного конкурсу наукових студентських робіт мав право на позаконкурсне зарахування. На щастя, мене помітив відомий вчений, проф. Олег Колбасов, книга якого «Екологія: політика, право» (1976 р.), перекладена на 17 мов. Під його керівництвом захистив кандидатську дисертацію (правда, за його відсутності – професор у цей час читав лекції у Лондоні). Думаю сьогодні, що питання сприятливого для життя довкілля і відповідної функції держави, глобального розвитку, формування глобального інформаційного суспільства і збереження життєвого простору людини як загального дому людини і людства, питання правового буття, сучасного праворозуміння, організації влади, спроможної зберегти демократичні тенденції у поєднанні із посиленням державного регулювання суспільних відносин і зміцненням влади в умовах сучасних викликів (екологічних, етнічних, соціальних, поширення тероризму, воєнних конфліктів) – це та сфера наукових і практичних проблем, які дозволяють поєднувати соціологію права, теорію права і держави та екологічне право. Тому я був дуже щасливий, коли ректор Київського національного університету імені Тараса Шевченка академік Леонід Губерський сім років тому запропонував працювати в цьому престижному виші, а декан юридичного факультету проф. Іван Гриценко скерував мене читати соціологію права.

ЯКІ НАЙБІЛЬШ АКТУАЛЬНІ ЗАВДАННЯ РЕФОРМИ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ В УКРАЇНІ?

Ці проблеми добре відомі вченим і юристам-практикам. Думаю, що варто акцентувати увагу на дві складові реформ: перша – соціолого-правова; друга – теоретико-методологічна. Щодо першої: маю на увазі необхідність врахування у реформах запитів українського соціуму: моральність влади, справедливості і моральність закону (пригадуємо давньоримського мислителя Ульпіана: право є мірою добра і справедливості); питання професійності, компетентності та чесності працівників органів державної влади і місцевого самоврядування (згадаємо вислів відомого російського філософа проф. Соловйова: право є засобом урівноваження особистих інтересів і загального блага). Друга складова. Окремі реформи розпочиналися на базі хороших ідей. Мені видається, що реформи краще робити за наявності хорошої теорії. Може, загал і відкине вашу теорію, але це теж результат. Інші зроблять краще, врахувавши досвід ваших помилок. Пригадую, як після призначення на посаду судді Конституційного Суду України за переданим мені дорученням Президента України Віктора Ющенка довелось готувати проект Конституції України. Побудував роботу на своєму теолого-соціологічному розумінні права. В його основі – Моральний імператив Всевишнього, який цивілізація християнська передає як 10 заповідей Божих, іудейська – як 607 правил у Торі, а мусульманська – як 73 правила життя у Корані. А суспільство і держава творять право навколо цього імперативу (нормативні акти держави, судовий прецедент, наукові доктрини, права корпорацій та інститутів громадянського суспільства). Постарався модель влади побудувати з врахуванням того, що Український народ є

не тільки носієм суверенітету та джерелом влади (ст. 5 Конституції України), а й суб'єктом влади, виділив місцеве самоврядування як окрему гілку влади поряд із державною владою на основі бачення розподілу влади, яке не заперечує геніальність Монтеск'є, але враховує сьгоднішні політико-правові реалії. Йдеться про подолання світової практики, коли політичні партії монополізують доступ до влади. Тому нова гілка влади – атестаційна влади – має бути укомплектована на державно-громадських та позапартійних засадах. Не всі сприйняли такі підходи, опубліковані багато разів. Може, це було причиною того, що Віктор Андрійович звільнив мене з посади судді КСУ через два дні після ознайомлення одного із керівників Секретаріату Президента України із цим моїм проектом. Але сьогодні, через 10 років, ми є свідками заповнення кадрового корпусу органів державної влади саме за механізмом, який я тоді пропонував. Механізмом, який працює у багатьох країнах.

ЯКА З РЕФОРМ МІНІСТЕРСТВА ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ В 2016 РОЦІ Є НАЙБІЛЬШ ВДАЛОЮ З ВАШОГО ПОГЛЯДУ І ЧОМУ? (ЕЛЕКТРОННІ ДЕКЛАРАЦІЇ, РЕЄСТРАЦІЯ ШЛЯБУ ЗА ОДНУ ДОБУ І Т. Д.)

Згадалася приказка: не дай Бог жити в епоху змін і реформ. Не зовсім згоден з нею. В епоху реформ жити і важче, і надзвичайно цікаво, особливо, якщо можеш долучитися до них. В Україні реформи тривають уже всю її незалежну історію із 1991 року. Найбільш вдалими вважаю судову реформу та електронне декларування. Це відповідь на запит суспільства щодо моральності і чесності влади та шлях до докорінних змін формування та функціонування судової влади, які ми оцінимо згодом. Проблеми сьгоднішніх

реформ у тому, що суспільство часто не має об'єктивної інформації про їх перебіг. ЗМІ часто побоюються слави отримати репутацію «жовтої» преси і керуються принципом «Або критика, або мовчання. Або з перцем, або ніяк». Оцінка реформ стала інструментом політичної боротьби. Додаються проблеми антиукраїнської інформаційної війни, яка обумовлює виключно негативні акценти щодо проєктованих та здійснюваних реформаторських кроків держави. Українська еліта безперервно бере участь у взаємному поборюванні. Часто навіть наші земляки із діаспори не можуть зрозуміти, коли ми перестанемо боротися за краще життя на публічних заходах за кордоном і будемо це робити у себе дома. Тому про реформи сьогоднішні поговоримо років через п'ять-десять. Велике бачить ся здалека.

? **ДЕКІЛЬКА СЛІВ
ПРО ГРОМАДСЬКУ ОРГАНІЗАЦІЮ
«АСОЦІАЦІЯ УКРАЇНСЬКИХ
ПРАВНИКІВ».**

Асоціація українських правників – найстаріша професійна

громадська організація правників сучасної України, створена на установчому з'їзді в місті Івано-Франківську у травні 1991 року, уже тоді проголосила курс на відновлення незалежної України. Сьогодні наші організації присутні майже у всіх областях, їх очолюють відомі в Україні вчені. Членами організації сьогодні є близько кілька десятків докторів наук та багато кандидатів наук, відомих адвокатів, суддів, студентів.

Наш основний принцип роботи – позапартійність. У доробку Асоціації – чимало проєктів законів та інших нормативних правових актів, у тому числі і всеукраїнське обговорення проєкту Конституції України, підготовленого у рамках нашої організації, а також проєкт Кодексу суддівської етики, який ми розробили, оприлюднили у пресі, здається, у «Голосі України», та подали у свій час до розгляду на з'їзді суддів України. Зараз проводимо уже VII Всеукраїнський конкурс учнівських і студентських проєктів «Моральний вчинок», у якому в минулому році взяли участь близько 50 тис. учнів, студентів, учителів

та батьків. У квітні у Дніпрі відбудеться III Міжнародний студентський саміт, у якому візьмуть участь студентські команди із західноєвропейських вузів та США. Асоціація – це і корпоративне життя членів, і форма та засіб діалогу професійного середовища правників із громадянським суспільством та державою. Виходжу із пропозицією до Міністерства юстиції України щодо проведення зустрічі з керівниками громадських організацій юридичного профілю для обговорення правових проблем України.

? **ЯК І БУДЬ-ЯКА ТВОРЧА
ОСОБИСТІТЬ,
ВИ БАГАТОГРАННА ЛЮДИНА.
ВАШІ ЗАХОПЛЕННЯ, ХОБІ?
ЯК ВИ ПРОВОДИТЕ ДОЗВІЛЛЯ?**

Думаю, Ви перебільшуєте щодо моєї багатогранності. Життя дуже насичене справами. Аспіранти з їх дисертаційними роботами, докторанти, видання наукових журналів («Соціологія права» і «Малий і середній бізнес», «Екологічне право України»), мінімальна участь в окремих парламентських заходах. Життя, як виявилось, дуже коротке. На дозвіллі найбільше щастя – відключитися від світу і попрацювати за письмовим столом. Всі відпустки працюю над монографіями чи підручниками, бо у щоденній суєті важко концентруватися на серйозних дослідженнях. Дружина і діти ображаються, що мало відпочиваю і, мабуть, недостатньо уваги приділяю їм. Тому на захоплення – органна музика – можливість залишається хіба що під час далеких переїздів на автомобілі. А таких поїздок уже було чимало – і в Париж, і в Рим, і в Афіни... Здається, долання кілометрів на автобані, прогулянки лісовими стежками та нечасті відвідини театру або якісь визначні літературні твори, які відшукують для мене доньки – усі сьогоднішні захоплення. ■